

ІСТОРІЯ МАТЕМАТИКИ

Програма факультативного курсу для учнів 7–9 класів

Автор: *Бевз Валентина Григорівна, професор КНПУ ім. М. П. Драгоманова,
доктор педагогічних наук*

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета курсу — всебічний розвиток особистості кожного учня з урахуванням індивідуальних інтересів і нахилів, ознайомлення учнів з історією розвитку математики, розкриття ролі математики в розвитку інших наукових галузей та життєдіяльності людини, розширення і поглиблення математичних знань учнів, формування загальнокультурної та математичної компетентностей учнів.

Основні завдання:

- відтворити окремі факти з історії розвитку математики;
- висвітлити багатогранні зв'язки математики;
- сформулювати сучасний погляд на математику як цілісну науку і складову частину загальнолюдської культури;
- розширити і поглибити зміст програмного матеріалу;
- показати внесок, зроблений в розвиток математики видатними вченими минулого, зокрема вітчизняними вченими.

Характеристика структури навчальної програми

Існують різні прийоми добору і структурування змісту курсів, присвячених історії математики:

- історико-хронологічний (визначальним для нього є час, коли відбулась та чи інша подія, сформувались поняття, теорії та методи, виникли нові галузі, розширилися межі застосувань тощо);
- предметно-модульний (вивчається історія розвитку окремих галузей математики);
- історико-географічний (навчальний матеріал структурується відповідно до розвитку математики у деяких народів чи на територіях окремих країн);
- концептуально-логічний (історія математики вивчається як історія ідей та методів);
- домінуючий (детально розглядається та аналізується якась одна ідея чи метод);
- персоніфікований (історія математики вивчається через біографії видатних вчених та їх внесок в розвиток науки);
- комбінований.

В умовах невеликої кількості годин, які відводяться на вивчення цього курсу в школі, найкращим є комплексний підхід, що базується на комбінованому способі побудови його змісту.

Курс складається з трьох частин, або циклів. Передбачається, що кожний з них вивчатиметься протягом одного навчального року.

Зміст програми запропонованого курсу органічно пов'язаний зі змістом основного навчального матеріалу шкільного курсу математики і водночас має самостійний характер. Програма є орієнтовною. Вчитель може самостійно добирати додаткові теми залежно від їх актуальності, при цьому не порушуючи логіки усього курсу.

Особливості організації навчання

Реформування освіти в Україні вимагає впровадження в школі нових організаційних форм роботи з учнями. У нормативних документах визначається, що старша школа має функціонувати як профільна і сприяти формуванню таких компетентностей учнів (життєвої, світоглядної, навчальної,

культурної та інших), які забезпечать подальший розвиток, самовдосконалення та самореалізацію молоді людини. В основній школі передбачається ширше застосовувати варіативний компонент навчального плану (курси за вибором, факультативні курси).

Ефективним засобом формування пізнавального інтересу до вивчення математики можуть стати відомості з історії науки. Історія математики подає математичну науку в просторі, в часі та в особах: розглядає її зародження, розвиток і функціонування; відтворює її структуру та зв'язки з іншими галузями людської діяльності; розповідає про її творців; висвітлює процес формування математичних методів, теорій, ідей і понять.

За допомогою історичних відомостей можна урізноманітнити діяльність учнів (виступи з повідомленнями на конференціях, випуск стіннівок, проведення інтелектуальних конкурсів, участь в роботі МАН тощо), створити умови для більш ґрунтовного і свідомого засвоєння математичних понять, сформуванню в учнів уявлення про математику як частину загальної культури людства і як науку, що постійно розвивається. Використання історичного матеріалу створює можливості для задоволення потреб і уподобань учнів з різними нахилами та рівнями навчальних досягнень. Саме тому його доцільно використовувати в класах усіх профілів і рівнів. Для класів різних профілів історичні відомості можуть відрізнятися як за змістом і обсягом, так і за формою й часом подання.

Курс розрахований на 105 годин протягом 7–9 класів.

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ

7 КЛАС (усього 35 год, 1 год на тиждень)

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Історія розвитку арифметики	6
2	Математична мозаїка	2
3	Історія розвитку алгебри	6
4	Математична мозаїка	2
5	Історія розвитку геометрії	8
6	Математична мозаїка	2
7	Творці системи координат і функції	6
8	Математична мозаїка	1
9	Резерв часу	2

8 КЛАС (усього 35 год, 1 год на тиждень)

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Основні етапи розвитку математики	6
2	Математична мозаїка	2
3	Взаємозв'язки математики	6
4	Математична мозаїка	2
5	Історія розвитку геометрії	8
6	Математична мозаїка	2
7	Історія розвитку алгебри	6
8	Математична мозаїка	1
9	Резерв часу	2

9 КЛАС (усього 35 год, 1 год на тиждень)

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Історія розвитку алгебри	6
2	Математична мозаїка	2
3	Історія розвитку геометрії	6
4	Математична мозаїка	2
5	Історія розвитку сучасних розділів математики	8
6	Математична мозаїка	2
7	Розвиток математики в Україні	6
8	Математична мозаїка	1
9	Резерв часу	2

ОРІЄНТОВНЕ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ КУРСУ**7 КЛАС**

Номер заняття	Дата	Тема та зміст заняття
Тема 1. Історія розвитку арифметики (6 год)		
1		Історія розвитку поняття натурального числа
2		Поняття нумерації. Позиційні та непозиційні нумерації
3		Основні етапи розвитку дробів

Номер заняття	Дата	Тема та зміст заняття
4		Піфагор і вчення про числа. Дружні та досконалі числа. Многокутні числа
5–6		Розв'язування історичних задач
Тема 2. Математична мозаїка (2 год)		
7–8		Магічні квадрати. Математичні ребуси та загадки
Тема 3. Історія розвитку алгебри (6 год)		
9–10		Алгебра — наука про рівняння
11		Діофантові рівняння
12		Розвиток алгебраїчної символіки
13–14		Розв'язування історичних задач
Тема 4. Математична мозаїка (2 год)		
15–16		Листок Мебіуса. Розв'язування олімпіадних задач
Тема 5. Історія розвитку геометрії (8 год)		
17		Як виникла геометрія?
18–19		Фалес Мілетський — засновник грецької геометрії
20–21		Піфагор у легендах та дійсності
22		Логічна побудова геометрії в «Началах» Евкліда
23–24		Розв'язування історичних задач
Тема 6. Математична мозаїка (2 год)		
25–26		Задачі із сірниками. Задачі на розрізання
Тема 7. Творці системи координат і функції (6 год)		
27–28		3 історії розвитку системи координат
29–30		3 історії розвитку поняття функції
31–32		Розв'язування історичних задач
Тема 8. Математична мозаїка (1 год)		
33		Розв'язування олімпіадних задач
34–35		Повторення вивченого матеріалу

8 КЛАС

Номер заняття	Дата	Тема та зміст заняття
Тема 1. Основні етапи розвитку математики (6 год)		
1		Зародження математики (від найдавніших часів до VI–V ст. до н. е.)
2		Математика сталих величин (VI–V ст. до н. е. — кінець XVI ст. н. е.)
3		Математика змінних величин (XVII — середина XIX ст.)
4		Сучасна математика (друга половина XIX ст. — наші дні)
5–6		Розв'язування історичних задач
Тема 2. Математична мозаїка (2 год)		
7–8		Принцип Діріхле
Тема 3. Взаємозв'язки математики (6 год)		
9		Зв'язки між окремими галузями математики
10		Зв'язки математики з іншими науками
11		Зв'язки математики з потребами і діяльністю людей
12		Внутрішні і зовнішні стимули розвитку математики
13–14		Розв'язування історичних задач
Тема 4. Математична мозаїка (2 год)		
15–16		Математичні парадокси. Розв'язування олімпіадних задач
Тема 5. Історія розвитку геометрії (8 год)		
17–18		Теорема Піфагора, різні способи її доведення
19–20		Три визначні задачі давнини
21–22		Центральне проектування і перспектива
23–24		Розв'язування історичних задач
Тема 6. Математична мозаїка (2 год)		
25–26		Золотий переріз. Задачі поліміно
Тема 7. Історія розвитку алгебри (6 год)		
27		Несумірні відрізки та ірраціональні числа
28		Від'ємні числа і нуль. Дійсні числа

Номер заняття	Дата	Тема та зміст заняття
29		Розв'язування квадратних рівнянь геометричним способом
30		Франсуа Вієт і його внесок у розвиток алгебри
31–32		Розв'язування історичних задач
Тема 8. Математична мозаїка (1 год)		
33		Розв'язування олімпіадних задач
34–35		Повторення вивченого матеріалу

9 КЛАС

Номер заняття	Дата	Тема та зміст заняття
Тема 1. Історія розвитку алгебри (6 год)		
1–2		Історія розвитку поняття числа. Комплексні числа
3–4		Кубічні рівняння і рівняння четвертого степеня. Нерозв'язність у радикалах алгебраїчних рівнянь вище четвертого степеня
5–6		Розв'язування історичних задач
Тема 2. Математична мозаїка (2 год)		
7–8		Геометрія орнаментів і паркетів
Тема 3. Історія розвитку геометрії (6 год)		
9–10		Вписані і описані багатокутники. Зірчасті багатокутники
11–12		Історія розвитку векторів
13–14		Розв'язування історичних задач
Тема 4. Математична мозаїка (2 год)		
15–16		Використання векторів для доведення нерівностей. Розв'язування олімпіадних задач
Тема 5. Історія розвитку сучасних розділів математики (8 год)		
17–18		Історія розвитку комбінаторики
19–20		Творці теорії ймовірностей
21–22		Основні відомості про фрактали
23–24		Розв'язування історичних задач

Номер заняття	Дата	Тема та зміст заняття
Тема 6. Математична мозаїка (2 год)		
25–26		Сніжинка Коха. Килим Серпінського
Тема 7. Розвиток математики в Україні (6 год)		
27–28		Перші математичні уявлення праукраїнців. Поширення математичних знань на території України до XIX ст.
29–30		Перші університети та математичні товариства
31–32		Видатні українські математики
Тема 8. Математична мозаїка (1 год)		
33		Розв'язування олімпіадних задач
34–35		Повторення вивченого матеріалу

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран О. І. Математичні мініатюри.— Х.: Вид. група «Основа», 2003.— 96 с.
2. Бевз В. Г. Історія математики.— Х.: Вид. група «Основа», 2006.— 176 с.
3. Бородин О. И. Из истории арифметики.— К.: Вища школа, 1986.
4. Бородин О. И. Історія розвитку поняття про число і систему числення.— К.: Рад. шк., 1978.
5. Бурбаки Н. Очерки по истории математики.— М.: Мир, 1963.— 264 с.
6. Ван дер Варден Б. Л. Пробуждающаяся наука / Пер с гол. И. Н. Веселовского.— М.: Гос. изд. ФМЛ, 1959.— 460 с.
7. Василенко О. О. Серенада Математиці.— Х.: Вид. група «Основа», 2003.— 128 с.
8. Вивальнюк Л. М., Ігнатенко М. Я. Елементи історії математики: Навч. посібник.— К.: ІЗМН, 1996.— 180 с.
9. Глейзер Г. И. История математики в школе. В 3-х кн.— М.: Просвещение, 1981–1983.
10. Глейзер Г. И. История математики в школе.— М.: Просвещение, 1964.— 376 с.
11. Глейзер Г. И. История математики в школе.— М.: Просвещение, 1983.— 352 с.
12. Громов М. Можливі напрямки розвитку математики в наступних десятиліттях // У світі математики.— 2002.— № 1.— С. 3–5.
13. Даан-Дельмедико А., Пейффер Ж. Пути и лабиринты. Очерки по истории математики.— М.: Мир, 1986.— 428 с.

14. Колмогоров А. Н. Математика в ее историческом развитии.— М.: Наука, 1991.
15. Колмогоров А. Н. Математика — наука и профессия.— М.: Наука, 1988.
16. Конфорович А. Г. Визначні математичні задачі.— К.: Рад. шк., 1981.— 189 с.
17. Ленюк М. П., Михацький М. А. Нариси з історії розвитку математики в Україні.— Чернівці: Прут, 2004.— 56 с.
18. Математика в афоризмах, цитатах і висловлюваннях / Уклад. Н. О. Вірченко.— К.: Вища школа, 1974.
19. Математика в современном мире.— М.: Мир, 1967.
20. Назаров В. Ю. Елементи історії математики. Навчальний посібник для студентів фізико-мат. факультетів.— Ніжин: НДПУ, 2002.— 172 с.
21. Попов Г. Н. Сборник исторических задач по элементарной математике.— 2-е изд.— М.-Л.: ОНТИ, 1938.— 216 с.
22. Тадеєв В. О. Шкільний тлумачний словник-довідник з математики.— Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 1999.— 160 с.
23. Тадеєв В. О. Неформальна математика. 6–9 класи. Навчальний посібник для учнів, які хочуть знати більше, ніж вивчається у школі.— Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2003.— 288 с.
24. Шляхами математики: Хрестоматія для учнів 5–9 класів / Упоряд. Т. М. Хмара.— К.: Пед. преса, 1999.— 196 с.
25. Шмигевський М. В. Видатні математики.— Х.: Вид. група «Основа», 2004.— 164 с.